

УДК "316:274"

Н. М. Баранова

Протестантизм у системі цінностей сучасного суспільства

У своїй статті автор піднімає проблему важливості релігії, зокрема протестантизму, в процесі формування ціннісних орієнтирів людини в сучасному світі. Він підкреслює, що незалежно від епохи релігія завжди була і залишається важливим фактором, який визначає світогляд і менталітет, ідентичність і культуру того чи іншого народу.

Автор зазначає, що вплив протестантизму на сучасний світ – загальнознаний факт. Повага до особистості, віра в дискусію, підтвердження святості особистості стали рушійними силами економічних та соціальних змін. Протестантизм виходить за свої релігійні рамки.

Підсумовуючи все вищесказане, автор підкреслює, що можна виділити в протестантському типі вірування, а значить і в усій протестантській цивілізації такі основні риси: раціоналізм, індивідуалізм, антиклерикалізм. Бог знаходиться не в космосі, а в душі віруючого. Цей постулат пояснює індивідуалізм та авторизацію західного суспільства. Ствердження того, що Бог знаходиться в душі кожного віруючого, в кінцевому результаті приводить до заперечення церкви і церковних таїнств та до призиву лише до внутрішньої віри. Таким чином, 1) Бог був відокремлений від матеріального всесвіту, а 2) віра була відокремлена від справ. Перший тезис породив сучасну науку, учені стали вивчати матерію; їх праці в кінцевому результаті породили конфлікт між християнським світосприйняттям та світською наукою. Другий тезис породив "протестантський" капіталізм. З приводу чого Вебер стверджував, що справи можуть бути не дуже гарними з точки зору моралі, але якщо ти в душі віриш в Бога, то ти все рівно врятуєшся. Таким чином, західне суспільство увійшло в період апостасії, тобто відхилення від Бога, що обумовило трансформацію протестантизму з християнської релігії в громадянську та антихристиянську релігію з верховенством ліберальних цінностей. Саме тому інші релігії та суспільства, які за ними стоять, справедливо сприймають "вестернізацію", яку породила протестантська ідеологія, як фундаментальну та смертельну загрозу для себе.

Ключові слова: протестантизм, протестантська ідеологія, моральні цінності, моральні орієнтири, система цінностей.

В своей статье автор поднимает проблему важности религии, в частности протестантизма, в процессе формирования ценностных ориентаций человека в современном обществе. Он подчеркивает, что независимо от эпохи религия всегда была и остается

важным фактором, который определяет мировоззрение и менталитет, идентичность и культуру того или иного народа.

Автор акцентирует наше внимание на том, что влияние протестантизма на современный мир – общепринятый факт. Уважение к личности, вера в дискуссионность, подтверждение святости личности стали движущими силами экономических и социальных изменений. Протестантизм выходит за свои религиозные рамки.

Подитоживая все вышесказанное, автор подчеркивает, что в протестантском типе верования, а значит и во всей протестантской цивилизации можно выделить такие основные черты: рационализм, индивидуализм, антиклерикализм. Бог находится не в космосе, а в душе верующего. Этот постулат объясняет индивидуализм и авторизацию западного общества. Утверждение того, что Бог находится в душе каждого верующего, в конечном результате приводит к отрицанию церкви и церковных таинств, а также к призыву только к внутренней вере. Таким образом, 1) Бог был отделен от материальной вселенной, а 2) вера была отделена от дел. Первый тезис породил современную науку, ученые стали изучать материю; их труды, в конечном результате, породили конфликт между христианским мироощущением и светской наукой. Второй тезис породил "протестантский" капитализм. По поводу чего Вебер утверждал, что дела должны быть не очень хорошими с точки зрения морали, но если ты в душе веришь в Бога, то ты все равно спасешься. Таким образом, западное общество вошло в период апостасии, то есть отчуждения от Бога, что обусловило трансформацию протестантизма с христианской религией в гражданскую и антихристианскую религию с верховенством либеральных ценностей. Именно потому, другие религии и общества, которые за ними стоят справедливо воспринимают "вестернизацию", которую породила протестантская идеология, как фундаментальную и смертельную угрозу для себя.

Ключевые слова: протестантизм, протестантская идеология, моральные ценности, моральные ориентиры, система ценностей.

In her article the author brings up a problem of the importance of religion, in particular of Protestantism, in the formation process of human values in modern society. She emphasizes that regardless of the epoch religion has always been and remains an important factor that determines the worldview and mentality, identity and culture of any given nation.

The author focuses our attention on the fact that the influence of Protestantism on the modern world is a universally accepted fact. Respect for the person, faith in discussion, confirmation of the sanctity of the person became the driving forces of economical and social changes. Protestantism goes beyond its religious boundaries.

Summing up all the above, the author emphasizes that in the Protestant type of belief, and therefore in the entire Protestant civilization, one can

distinguish such basic features: rationalism, individualism, anticlericalism. God is not in the cosmos, but in the soul of a believer. This postulate explains the individualism and authorization of the Western society. The assertion that God is in the soul of every believer ultimately leads to the denial of the church and the church ordinances, as well as to the call only to the inner faith. Thus, 1) God was separated from the material universe, and 2) faith was separated from deeds. The first thesis gave birth to modern science, scientists began to study matter; their works, as the result, gave rise to a conflict between the Christian worldview and secular science. The second thesis gave birth to "Protestant" capitalism. About which Weber claimed that even if your deeds are not very good in terms of morality, but if you believe in God in your soul, then you will still be saved. Thus, Western society entered the period of apostasy, that is, alienation from God, which led to the transformation of Protestantism from the Christian religion into a civil and anti-Christian religion with the supremacy of liberal values. It is for this reason that other religions and societies that are behind them, rightly perceive the "Westernization", created by Protestant ideology, as a fundamental and deadly threat to themselves.
Key words: Protestantism, protestant ideology, moral values, moral guidelines, system of values.

Кожна людина в поняття "цінність" вкладає своє суб'єктивне бачення. Якщо про це запитати декількох людей, то кожен відповість по-різному і неоднозначно. Кожна людина кожну річ бачить по-іншому. На нашу думку, цінності змінюються тоді, коли змінюється світогляд людини, змінюються її переконання, а, можливо, навіть і тоді, коли людина стає на нову сходинку свого життя. Якщо ж моральні цінності змінюються разом з людиною, то, апріорі, змінюються вони і з плином часу.

Світ, у якому ми проживаємо на даний момент, – складний світ. Деякі люди зовсім не цінують щирість, справедливість, дружбу, любов. Вони перестали довіряти один одному. Людство стає жорстоким по відношенню один до одного. Кожного дня в засобах масової інформації ми чуємо про жахливі випадки – вбивства, терористичні акти, шахрайство і це ще далеко не кінець усього списку. Таким чином зі зміною сучасного світу змінюються переконання, змінюється ментальність, змінюються люди. І, мабуть, цей процес є незворотнім. Те що люди втрачають систему своїх моральних принципів є наслідком втрати свого духовного рівня, втрати духовного світу.

У процесі переосмислення ідеологічного підґрунтя фундаментальних цінностей сучасної людини в умовах наростання кризових явищ моральної та правової сфер її буття, поживається інтерес науковців до християнських цінностей як загальнозначущих орієнтирів суспільного розвитку.

Особливо актуальним постає питання втілення моральних цінностей християнства у правових нормах на фоні його дискусії з секулярним гуманізмом [2]. Останній, беручи свої витoki саме з християнської етики, протягом ХХ ст. зазнав значних змін у напрямку абсолютизації природних прав людини, прикладом чого є визнання на законодавчому рівні багатьох держав, у тому числі європейських, одностатевих шлюбів, необхідності включення до загальнообов'язкової освіти програм сексуального виховання дітей дошкільного віку, надання прав на усиновлення одностатевим парам, тощо. Все це часто вступає в суперечність із християнськими моральними нормами.

У зв'язку з цим аналіз моральних цінностей християнства на предмет імплементації їх сучасною правовою системою є важливим для розуміння перспектив її подальшого розвитку, пошуку шляхів виходу з морально-правової кризи.

До релігійно-ціннісної проблематики в контексті духовної трансформації сучасного суспільства, зокрема українського, протягом останніх років прямо або опосередковано зверталися сучасні філософи та релігієзнавці: А. Колодний, В. Малахов, А. Баумейстер, Л. Филипович, В. Єленський, В. Лубський, М. Закович, Б. Лобовик, Л. Чупрій, П. Яроцький та інші.

Слід зазначити, що у філософській науковій літературі та християнській теології склалися різні підходи до визначення релігійних цінностей. Перша визначає їх як сукупність ідей, норм поведінки, дій, за допомогою яких відбувається задоволення духовних потреб віруючого [3]. Для теології ж характерним є ігнорування дефініції зазначеного поняття, не дивлячись на широке його використання.

Незалежно від епохи релігія завжди була і залишається важливим фактором, який визначає світогляд і менталітет, ідентичність і культуру того чи іншого народу. Вона створює національний характер, допомагає формувати уявлення про зовнішній світ і впливає на сприйняття подій, що відбуваються за межами власної держави. Тому в умовах духовної експансії особливу актуальність набуває вивчення протестантської культури, яка, в зв'язку з універсальними інтеграційними процесами, проникає на геополітичний простір не властивих для нього країн у вигляді літератури з широкого спектра спеціальностей (маркетинг, менеджмент, психологія), різноманітних брошур з демократичної, релігійної та громадянської "просвіти", а також у формах поп-культури. Вплив чужої для деяких країн протестантської моделі відчувається практично в усіх сферах суспільного та політичного життя. Причиною ситуації, що склалася стався той факт, що в останні десятиріччя всьому світовому співтовариству в якості універсального

зразка улаштування суспільства та держави пропонується деідеологізований ліберальний стандарт, сутність якого полягає в пріоритеті споживчих інтересів над моральнісними цінностями.

Історія свідчить, що численні релігійні вірування і культу є продуктами суспільного розвитку, відображають у своїх специфічних вченнях і доктринах суттєві риси різних соціальних епох. У зв'язку з цим релігія є універсальним духовним явищем у житті суспільства. Релігійне вірування об'єднує за допомогою догматів, моральних і духовних цінностей певні верстви населення у ієрархічно побудовані церковні організації, протиставляє за чітко визначеними конфесійними ознаками різні угруповання віруючих і в контексті сучасних соціальних реформ може сприяти консолідації різних громад віруючих у їхній боротьбі проти негативних соціальних відхилень і явищ.

Як особлива система духовної діяльності людей, релігія має власну специфічну структуру. В ній можна виділити такі основні елементи, як релігійна свідомість, релігійні почуття, релігійний культ, релігійні організації. Релігійна свідомість включає два взаємопов'язаних і водночас відносно самостійних рівні: релігійні психологію та ідеологію. Релігійна психологія – це сукупність властивих масі віруючих уявлень, почуттів, настроїв, звичок, традицій, пов'язаних із певною системою релігійних ідей. Релігійна ідеологія – це більш чи менш струнка система ідей, розробкою та пропагандою яких займаються релігійні організації, професійні богослови та служителі культу.

Так, процес взаємодії суспільства та церкви має місце в кожній державі, проте розрізняється за ступенем впливу їх одне на одну. Релігійність укорінена в суспільстві пронизує всі сфери людської діяльності, впливаючи на них через світогляд, феномен відносно стійкий, який розвивається інерційно і цей розвиток співвідносний з розвитком менталітету як зразка мисленевих дій.

Важливим, в частині формулювання християнських цінностей, є вчення Томи Аквінського. Так, християнське розуміння цінності ґрунтується на ідеї блага, як того, до чого прагнуть всі речі, щоб досягти досконалості. Категорія цінності відображає відмінності у кількості укладеного в явищах блага. Згідно з вченням Томи, праву притаманні три ознаки: наявність зв'язків між багатьма учасниками, а не по відношенню людини до самої себе; приналежність праву людини лише тих благ, які прямо підпорядковані носію права; рівність зробленої послуги за послугу у відповідь [4].

Сьогодні стає очевидним, що основою більшості сучасних західних суспільств є протестантське християнське віровчення. Його основні ідеї зародилися в XVI ст. в епоху Реформації. Сьогодні протестантизм

включає в себе велику кількість різноманітних учень й церковних інститутів і є поряд з православ'ям і католицизмом головним напрямком християнства.

Протестантизм відіграв визначну роль у формуванні свідомості не лише сучасної західної людини, але й у формуванні американської суперетнічної свідомості. Суорова дисципліна та спеціальний відбір сприяли економічним і соціально-політичним успіхам. Протестантське учення виступає проти прагнення до збагачення як самоцілі. У багатстві як результаті професійної діяльності протестантські богослови вбачають лише знак благовоління Бога. Проте прагнення до розкриття божественних знаків підштовхує протестантів до збільшення свого матеріального благополуччя, яке, як не парадоксально, супроводжується аскетичним самообмеженням у особистому вжитку.

Саме протестантизм здебільшого, ніж усі інші соціально-історичні фактори, вплинув на розвиток господарчої та економічної діяльності західних держав. Бурхливому розвитку економіки протестантських країн сприяє сама протестантська ідеологія, яка звільняє комерційну діяльність від традиційних християнських обмежень. Можна стверджувати, що протестантська ідеологія сприяє формуванню в Європі та Америці "нової економічної людини", яка перевернула традиційні християнські уявлення про господарювання, що зробило можливим створення та існування капіталістичного суспільства сучасного типу.

Нова економічна людина, окремий суб'єкт господарювання, не потребує санкцій своєї релігійної общини. Вона самостійно здійснює трудову діяльність, що не може бути благодотворним для встановлення ринкових економічних механізмів. Проте відмова від колективістських цінностей має й інші, негативні наслідки, найважливішим з яких, на наш погляд, є активне поширення та гіпертрофування принципу індивідуалізму, у відриві від цінностей колективу, який є руйнівним для всього суспільства.

Отже, протестантизм, на нашу думку, мав в історії євро-атлантичної цивілізації величезні наслідки як позитивного, так і негативного характеру. Будучи справедливим соціальним протестом проти утисків свободи особистості католицизмом, прагнучи відстояти право людини на свою свободу, протестантизм став забувати інше дуже важливе начало християнства – Церкву, замінивши її ідеєю облаштування суспільного життя, перевернувши з ніг на голову католицький ідеал оцерковлення держави, ідеал теократії.

Характеризуючи "ідеальний тип" протестанта, М. Вебер у своїй праці "Протестантська етика і дух капіталізму" писав, що "ідеальному типу" протестанта чужими є показова розкіш та марнотратство,

насолада владою, йому властивий аскетичний спосіб життя, стриманість і скромність [1]. Необхідно констатувати, що сучасний протестант все більше й більше віддаляється від цього ідеального типу, для якого багатство важливе не тими задоволеннями, які воно може приносити, а лише ірраціональним відчуттям того, що обов'язок виконаний.

Розвиваючись і трансформуючись, соціально-політичне вчення протестантизму має великий вплив на формування світогляду та політичної культури західної людини. Оскільки більшість протестантів не визнає догмату першородного гріха, вони з оптимізмом дивляться на перспективи міжнародного світопорядку та розвиток таких організацій як ООН, НАТО, "Green Peace", ЮНЕСКО тощо. Й дійсно, протестанти сприймають боротьбу за встановлення Царства Божого на Землі як заклик до підтримки прогресивних політичних починань. Вони стверджують, що встановлення на Землі соціальної справедливості, не дивлячись ні на що, настане, якщо всі разом будуть спільно працювати над його будівництвом. Унаслідок цього політична арена "протестантських" країн широко представлена різноманітними християнськими партіями, наприклад у Німеччині: Християнсько-демократичний союз, Християнсько-соціальний союз, Партія Центра; в Данії: Kristendemokraterne; в Люксембурзі: Християнсько-соціалістична народна партія; в Нідерландах: Християнсько-демократичний призив, Християнський Союз; в Норвегії: Християнська народна партія тощо. Дані партії мають майже однакові програмні цілі, які можна звести в наступні пункти:

- необхідність активної участі в соціально-політичному житті, формуючих загальну політичну волю громадян;
- захист пріоритету прав особистості людини;
- сприяння створенню соціальної ринкової економіки, приведення рівня життя суспільства у відповідність з можливістю збереження громадянської гідності кожної людини;
- сприяння завершенню безглуздої промислової експлуатації природи, встановленню гармонійних відносин між людиною та природою тощо.

Із цієї програми стає зрозумілим, що протестантське вчення являє собою сукупність суспільно-політичних, економічних та етичних концепцій, які не мають вже нічого спільного з християнством.

Суворі дисципліна та соціальний відбір став знаменним для протестантизму політичними та економічними успіхами. Скрізь, де протестантський світогляд ставав масовим, він сприяв встановленню раціонально-економічного стилю життя. Внаслідок чого саме протестантизм здебільшого впливав на розвиток господарчої та економічної

діяльності західних держав. Стрімкому розвитку економіки протестантських країн сприяла сама протестантська ідеологія, яка звільняла комерційну діяльність, перетворюючи її при цьому в богоугодне заняття.

Протестантське вчення змінило відношення людей до грошей, багатства і навіть до самих себе. Протестантизм, що ґрунтується на запереченні, утриманні та заощадливості, створив культуру споживання, яка завоювала весь світ. Протестантська доктрина мала багато суперечностей. Переслідуючи мету отримання прибутку, протестанти опиралися на стійкі моральні принципи. Не менш важливим, але не стільки очевидним спадком став розвиток етичної свідомості, яка з самого початку базувалася на ідеях реформації.

Відношення до праці та процесу заробляння грошей в Європі до протестантської реформації було відмінним від сучасного. Якщо католик заробляв гроші, то його обов'язком було їх роздати. Багатство виправдовувалося лише у тому випадку, якщо воно приносило благо суспільству. Інакше кажучи, в католицизмі багатство потрібно було використати на духовні потреби. Гроші для католиків – зло. Християнину краще всього віддалитися від усього світу та піти до монастиря. Релігійна революція, яка почалася у XVI ст., змінила ці уявлення. Вона поставила особисте уявлення над суспільним благодіянням, прибутки сім'ї над щедрими пожертвуваннями. В її основі лежала нова зрівняльна теологія. Протестантизм не бачив різниці між священиком і звичайною людиною. Це було те, що протестанти називали духовенством усіх віруючих.

Головним у теорії накопичення доходів було розумне використання часу. Протестанти вірили, що їм прийдеться звітувати перед Богом за кожен прожитий хвилину в житті. Заняття бізнесом викликало нову ідею протестантів – економію часу.

У поезії та літературі, живописі та скульптурі, на церковних стінах та протестантських кладовищах ми бачимо культуру, одержиму економією часу. Розумна організація часу стала найкращим способом досягнути прихильності Бога. Таким чином, розподіл часу, правильна організація розпорядку дня, демонстрація того, як ти витрачаєш свій час – ось що було важливим для віруючого протестанта, а не молитви і читання Біблії. Ставши елітним класом підприємців, протестанти сформували економічну міць Західної Європи та США. Низькі податки, вільний ринок та непохитна віра стали їх святинями, а бережливість, старанність і економія часу основоположними цінностями.

У результаті протестанти стали відступати від своїх моральних принципів на користь торгівлі. Це розділило віруючих та оголило протиріччя, які лежали в основі протестантських ідей.

Дані протиріччя стали поштовхом до виникнення нового феномену – глобальної протестантської свідомості. Це виражалося у створенні соціального законодавства, захисті прав робочих та в здійсненні соціальних реформ.

Вплив протестантизму на сучасний світ – загально визнаний факт. Повага до особистості, віра в дискутування, підтвердження святості особистості стали рушійними силами економічних та соціальних змін. Протестантизм виходить за свої релігійні рамки.

Підсумовуючи все вищесказане, можна виділити в протестантському типі вірування, а значить і в усій протестантській цивілізації такі основні риси: раціоналізм, індивідуалізм, антиклерикалізм. Бог знаходиться не в космосі, а в душі віруючого. Цей постулат пояснює індивідуалізм та авторизацію західного суспільства. Ствердження того, що Бог знаходиться в душі кожного віруючого, в кінцевому результаті приводить до заперечення церкви і церковних таїнств та до призиву лише до внутрішньої віри. Таким чином, 1) Бог був відокремлений від матеріального всесвіту, а 2) віра була відокремлена від справ. Перший тезис породив сучасну науку, учені стали вивчати матерію; їх праці в кінцевому результаті породили конфлікт між християнським світосприйняттям та світською наукою. Другий тезис породив "протестантський" капіталізм. З приводу чого Вебер стверджував, що справи можуть бути не дуже гарними з точки зору моралі, але якщо ти в душі віриш в Бога, то ти все рівно врятуєшся. Таким чином, західне суспільство увійшло в період апостасії, тобто відхилення від Бога, що обумовило трансформацію протестантизму з християнської релігії в громадянську та антихристиянську релігію з верховенством ліберальних цінностей. Саме тому інші релігії та суспільства, які за ними стоять, справедливо сприймають "вестернізацію", яку породила протестантська ідеологія, як фундаментальну та смертельну загрозу для себе.

Таким чином, можна без сумніву сказати, що протестантизм відіграв визначаючу роль у формування свідомості сучасної західної людини, а, відповідно, появі ліберальної політичної системи, яка є домінуючою на Заході.

Література

1. Вебер М. Аскеза і капіталістичний дух / М. Вебер. Протестанська етика і дух капіталізму. – К., 1994.
2. Крук Роджер Г. Основы христианской этики / Роджер Г. Крук. – М. : Триада, 2004. – С. 34–37.
3. Релігієзнавчий словник / за ред. проф. А. Колодного і Б. Лобовика. – К. : Четверта хвиля, 1996. – С. 376.
4. Гьофнер Йозеф К. Християнське суспільне вчення / Йозеф К. Гьофнер. – Львів : Свічадо, 2002. – С. 65.